

Zapletalová, Jana

Innocenzo Monti a fresky v kostele sv. Michala v Olomouci

Opuscula historiae artium. 2013, vol. 62, iss. 1, pp. 68-79

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128956>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Innocenzo Monti a fresky v kostele sv. Michala v Olomouci*

Jana Zapletalová

In the past, the names of a number of artists have been linked with the ceiling paintings in the church of St. Michael in Olomouc: Ferdinand Naboth, Joseph Dragan, Matouš Pitzek, and J. Fried. It was assumed that the paintings that originally decorated the interior of the church were destroyed by fire in 1709 soon after they had been finished, and were subsequently repainted. As the ceiling paintings were substantially affected by the renovation of the church interiors in 1894–1898, the original Baroque frescoes were believed to have all been completely or partly destroyed and either repainted or painted over in the 19th century. This article identifies in the pendentives of all three domes the presence of the original Baroque frescoes, which were painted before the fire by the Italian painter Innocenzo Monti, and also considers the question of who painted the other ceiling paintings.

Key words: Innocenzo Monti; Ferdinand Naboth; Olomouc; church of St. Michael; Baroque ceiling painting; Joseph Dragan; Matouš Pitzek; J. Fried

PhDr. Jana Zapletalová, Ph.D.

Katedra dějin umění, Univerzita Palackého v Olomouci / Department of History of Art, Palacký University Olomouc

Ústav dějin křesťanského umění, Univerzita Karlova v Praze / Institute of Christian Art, Charles University Prague

e-mail: zapletalova@ktf.cuni.cz

Výstavba a následná výzdoba interiéru dominikánského klášterního kostela sv. Michala v Olomouci představovala na konci 17. a počátku 18. století jeden z největších uměleckých podniků ve městě. Přesto se nad historií kostela a osobami podílejících se umělců vznášela do doby nedávné řada otazníků. Rostislav Švácha recentně přinesl rozuzlení desetiletí trvajících nejasností spjatých s architekty Giovannim Pietrem Tencallou a Domenicem Martinellim a přivedl mě k revizi atribucí nástěnných maleb.¹

Nástěnné malby pokrývají v interiéru kostela pendentivy všech tří kupolí, osm polí hlavní kupole a dvě plochy menších rozměrů v kupolích postranních. Presbytář zdobí čtveřice fresek se starozákonnými motivy a podlouhlé pole s výjevem Poslední večeře Páně. Vyzdobený kostel vysvětil 9. května 1707 olomoucký světitel biskup František Julius hrabě Braida (1654–1729). Nedlouho poté, 21. července 1709, se stal kostel obětí rozsáhlého požáru města Olomouce. Předpokládalo se, že původní výzdoba zcela nebo z větší části zanikla v tomto roce a byla záhy po požáru obnovena.² Jelikož se nástěnných maleb výrazně dotkla obnova interiéru kostela za episkopátu Theodora Kohna v letech 1894 až 1898, byly původní barokní fresky v minulosti vesměs považovány za zcela či částečně zaniklé a nově vymalované či přemalované v 19. století.

Tradiční literatura pojednávající od 19. století o olomouckých památkách se v případě interiéru výzdoby sv. Michala omezovala povětšinou na uvedení strohých informací.³ Větší pozornost nástěnným malbám věnoval Leoš Mlčák.⁴ Přinesl nové informace a přehledně shrnul i všechny další údaje známé do té doby. Pokud se týká autorství freskové výzdoby, můžeme na tomto místě jeho studii v autorství jednotlivých maleb zpřesnit a obohatit o jméno jednoho barokního malíře.

Projdeme-li dosavadní literaturu věnující se freskám v kostele, nalezneme hned několik jmen, která byla dosud v rozdílné míře uváděna v jejich spojitosti: Ferdinand Naboth, Joseph Dragan, Matouš Pitzek a J. Fried. Jak dokázal Leoš Mlčák, Matouš Pitzek, jehož jméno se znakem a rokem 1706 nese freska s jeho jménem – evangelistou Matoušem, nikdy ve skutečnosti malířem nebyl.⁵ Působil jako farář v Míroslavi

1 – Interiér kostela sv. Michala v Olomouci, pohled na všechny tři kupole

u Moravského Krumlova a pravděpodobně věnoval kostelu sv. Michala v Olomouci při organizovaných sbírkách finanční prostředky na jeho výzdobu.⁶ Signaturu „J. Fried“ našel Leoš Mlčák na fresce s Pannou Marií.⁷ Zřejmě se jednalo o malíře, který fresky v blíže neupřesněné době opravoval.⁸ Joseph Dragan (1861–?) byl vídeňským malířem, který v kostele sv. Michala pracoval kolem roku 1898 ve funkci restaurátora. V duchu soudobých zvyklostí starší fresky z větší části přemaloval a několik polí nanovo vytvořil. Jeho vlastní prací, jak již uvedl Leoš Mlčák, je čtveřice fresek v presbytáři společně s malbou Poslední večeře, které nesou signaturu „Joseph Dragan. pinxit 1897“.⁹ U všech uvedených nástěnných maleb v presbytáři není patrná rytá podkresba.

Posledním malířem doposud spojovaným s kostelem sv. Michala je Ferdinand Naboth (1674–1714), který od roku 1699 do své smrti působil v Olomouci.¹⁰ S atribucí osmi polí fresek v centrální kupoli Ferdinandu Nabothovi přišel poprvé bez jakéhokoli zdůvodnění Theodor Divina roku 1958.¹¹ Tato atribuce byla v následující odborné literatuře bez výhrad nekriticky přijata,¹² přestože o Ferdinandovi Nabothovi máme jen velmi malé povědomí a jedinou realizaci v technice fresky, která se mu přičítá, je výmalba rýmařovské kaple V Lipkách. Osm polí v kupoli sv. Michala a rýmařovské malby vykazují určité stylové paralely. Stav

dochování s celoplošnými přemalbami svatomichalských fresek však zatím neumožňuje bez restaurátorského zásahu tuto atribuci potvrdit.

K těmto výše uvedeným jménům nyní nově přidáme ještě jedno: jméno bolognského malíře Innocenza Montiho (1654–1710). Tento původem italský malíř, dříve mylně nazývaný Innocenzo Cristoforo Monti, se vyučil u Carla Cignaniho v Bologni. Po celý život zůstal ve svém malířském projevu velmi věrný stylu Cignaniho i jeho dalšího žáka, Marcantonia Franceschiniho. Na území dnešní Itálie se dochovaly jeho malby v Mirandole, v Bologni, v Imole a v Massa Lombardě. V průběhu devadesátých let 17. století se Monti dostal přes Vídeň na Moravu, kde působil až do své smrti. Všechny Montiho známé realizace v technice nástěnné malby v Zálpí vznikly v úzké spolupráci se štukatérem Baldassarem Fontanou (1661–1733). Mezi Montiho nejdůležitější práce patří výzdoba kostela sv. Anny v Krakově (s Karlem Dankwartem), malby v knihovně premonstrátů na Hradisku a v kapli sv. Antonína Paduánského v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Olomouci nebo výzdoba refektáře bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti. V omezenější míře zůstaly zachovány rovněž Montiho malby na plátně.¹³

Rovněž původní výzdoba interiéru sv. Michala v Olomouci vznikla spoluprací Innocenza Montiho a Bal-

2 – Interiér kostela sv. Michala v Olomouci, pohled do centrální kupole

dassara Fontany. Fontanovým dílem jsou štukové dekorace hlavic sloupů, horizontálních vlysů v lodi a štuky v kupolích. Vzhledem k absenci archivních dokumentů datoval Mariusz Karpowicz jeho činnost pro dominikány do blíže neupřesněné doby v letech 1699–1706 a následně po roce 1710.¹⁴ Předpokládal, že výzdoba byla požárem roku 1709 zničena, a tudíž ji Baldassare Fontana musel po roce 1710 opětovně realizovat nebo obnovit. K pevnému zakořenění mylné představy, že kostel vyhořel nebo byl těžce poškozen požárem z července 1709, přispěli staří olomoučtí historikové.¹⁵ Lze předpokládat, že požár nedosáhl takového rozsahu, aby poškodil štukovou a malířskou výzdobu interiéru. Bylo by obtížně představitelné, že by nástěnné malby v pendentivech prokazatelně pohromu bez větších ztrát překonaly, zatímco štuky by lehly popelem. Lze vyloučit rovněž možnost, že by původní autoři svá díla vytvořili opětovně po požáru, neboť Innocenzo Monti v březnu 1710 zemřel. Soudím proto, že původní barokní fresky zůstaly navzdory požáru zachovány intaktně a byly pouze z dnešního pohledu poničeny razantními přemalbami Josefa Dragana z konce 19. století.

Ponecháme stranou nástěnné malby v presbytáři, které jsou novodobým Draganovým výtvozem. Na základě absence ryté podkresby, struktury intonaka, prosvítající po-

mocné sítě (např. ve vousu Boha Otce) a uměleckého stylu provedení soudím, že Draganově ruce lze připsat rovněž postavu Boha Otce a Syna v obou bočních kupolích. Nic nenaznačuje, že by se pod těmito malbami nacházely původní barokní fresky. Pole s Bohem Otce označuje signatura „*Jos. Dragan. 1897*“.¹⁶ Na rozdíl od dosud přetrvávajícího obecného názoru¹⁶ ukázalo detailní studium fresek, že postavy čtyř církevních otců v pendentivech centrální kupole přemalovány vůbec nejsou. Fresky jsou silně poškozeny, na mnoha místech zpráškovatěly barevné pigmenty, nicméně jednoznačně umožňují rozpoznat styl Innocenza Montiho. Charakteristické jsou jak postavy čtyř západních církevních otců, postavy větších i menších andělů, tak rovněž barevnost, způsob traktování drapérie a volný vztah mezi dobře patrnou rytou podkresbou a definitivní malířskou realizací. Nejbližší paralely ke svatomichalským Montiho freskám poskytuje výzdoba knihovny Klášterního Hradiska v Olomouci, kde Innocenzo Monti vytvořil v letech 1702 a 1704 rozsáhlý freskový cyklus.

3 > Innocenzo Monti, **Sv. Řehoř**, nástěnná malba, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

4 – Innocenzo Monti, **Sv. Řehoř**, nástěnná malba – detail, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

5 – Innocenzo Monti, **Putti se znaky sv. Řehoře**, nástěnná malba, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

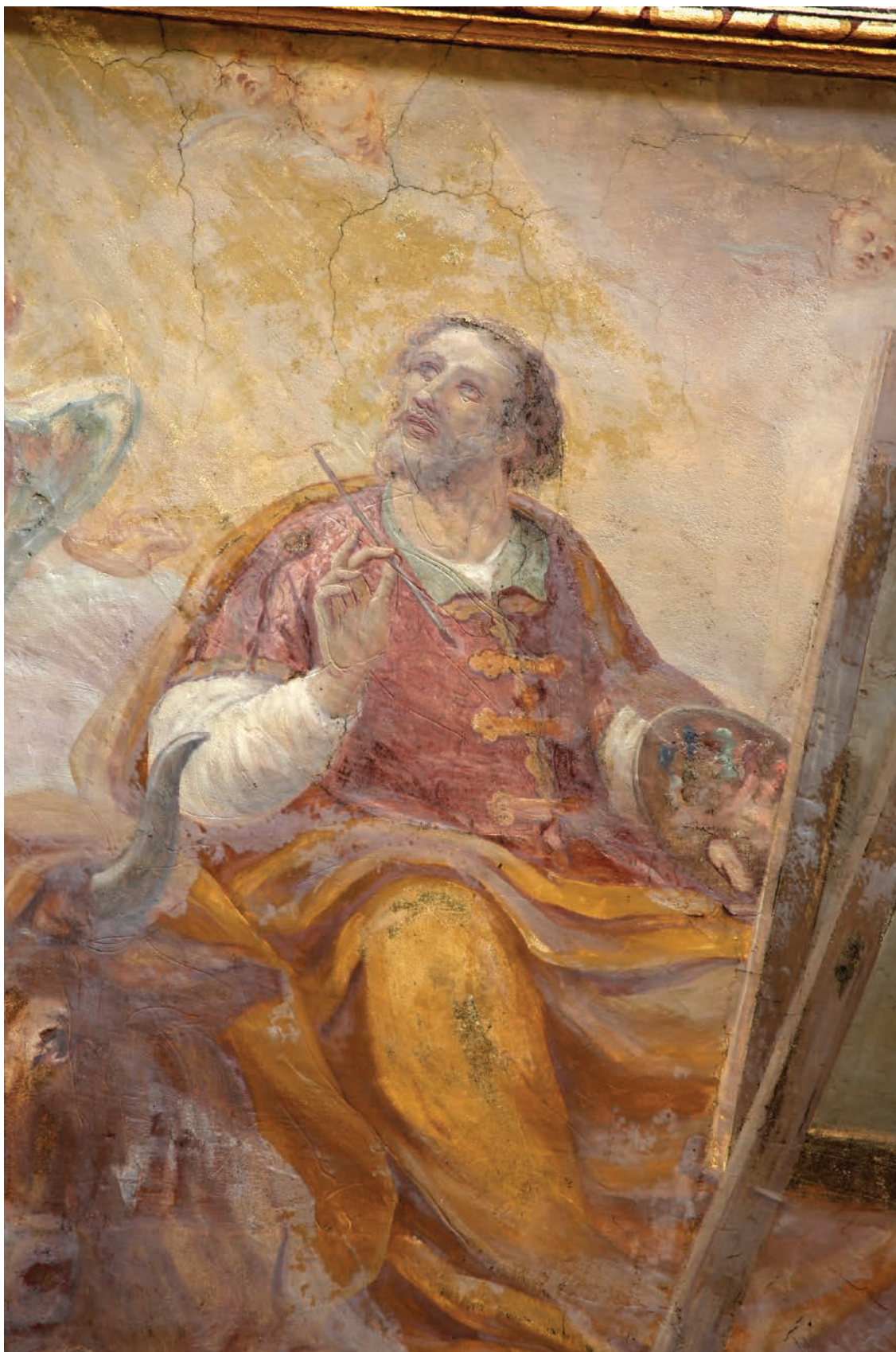
6 – Innocenzo Monti, **Sv. Augustin**, nástěnná malba, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

7 – Innocenzo Monti, **Sv. Ambrož**, nástěnná malba, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

8 – Innocenzo Monti, **Sv. Jeroným**, nástěnná malba – detail, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

9 – Innocenzo Monti, **Sv. Lukáš**, nástěnná malba – detail, před 1709. Olomouc, kostel sv. Michala

Malby v pendentivech západní kupole znázorňující čtyři evangelisty i malby v kupoli východní, pro niž bylo zvoleno Zvěstování rozdělené do dvou polí a dále Anděl Strážný a Anděl s Tobiášem, byly celoplošně přemalovány Josefem Draganem. Základ však zůstal barokní: na všech lze pozorovat rytou podkresbu a na velkém množství míst prosvítá skrze povšechně realizovanou přemalbu původní freska. Všechny osm polí nese jednoznačné formální znaky Montiho stylu v kompozičním rozvržení, v obrysových liniích či gestech rukou postav. Domnívám se, že pod Draganovými přemalbami se nacházejí původní barokní malby Innocenza Montiho.

Totéž však nelze konstatovat v případě osmi polí v centrální kupoli. Kompozice a způsob znázornění jed-

notlivých scén z Kristova života (Zvěstování Panně Marii, Klanění pastýřů, Klanění tří králů, Dvanáctiletý Ježíš v chrámě, Křest Ježíše, Vzkříšení a Triumfující Kristus) poukazuje sice na existenci starších maleb pod vrstvou celoplošně přemalby. Kompozice jednotlivých maleb není jistě prací 19. století. Fresky však způsobem kompozičního myšlení a vedení obrysových linií ničím neodkazují k Montiho tvorbě. Původní fresky, které jako v případě pendentivů prosvítají pod hrubou přemalbou, však zřejmě realizoval jiný malíř. Zda jím byl Ferdinand Naboth či kterýkoli jiný malíř, bude muset ukázat až restaurátorský průzkum.

Původ snímků – Photographic Credits: 1–9: Martin Mádl

Poznámky

* Článek vznikl díky podpoře Grantové agentury ČR, projekt Ticiniští umělci na Moravě (č. P409/12/P302).

¹ Rostislav Švácha, *The Church of St. Michael in Olomouc and its Type*, *Umění* LXI, 2013, s. 398–421. Zde více k celé problematice autorství architektonické části kostela včetně odkazů na starší literaturu. Zůstávám zavázána prof. Rostislavu Šváchovi za cenné konzultace i zpřístupnění svého článku v době před jeho publikováním.

² Mariusz Karpowicz, *Baldasar Fontana 1661–1733. Un berniniano ticinese in Moravia e Polonia*, Lugano 1990, s. 226. – Miloslav Pojsl, in: Josef Bláha – Miloslav Pojsl – Vladimír Hyhlík, *Olomouc. Kostel sv. Michala*, Velehrad 1992, s. 9–27, s. 13. – Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008, s. 65–66.

³ Adolph Nowak – Josef Kachník, *Církevní památky umělecké z Olomouce*, Olomouc 1895, s. 11. – August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung* IV, Wien 1904, s. 1045, 1296, 1301. – František Bolek, *Katolické kostely a kaple v Olomouci*, Olomouc 1936, s. 65. – Theodor Divina, *Dějiny původního kostela a kláštera dominikánů u sv. Michala v Olomouci*, strojopis, Olomouc 1958, s. 17–18 (jeden exemplář uložen ve Vědecké knihovně v Olomouci). – Togner (pozn. 2), s. 65–66. – Leoš Mlčák, *Nástěnné malířství baroka v Olomouci*, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, 2. díl, katalog, Olomouc 2010, s. 237–250.

⁴ Leoš Mlčák, *K autorství nástěnných maleb v kostele sv. Michala v Olomouci*, *Okresní archiv v Olomouci* 1987, Olomouc 1988, s. 193–199.

⁵ Mlčák (pozn. 4), s. 194–195. Informace o Pitzkově autorství fresek poprvé publikována in: Nowak – Kachník (pozn. 3), s. 11. Odsud ji převzal Prokop (pozn. 3), s. 1045, 1296, 1301.

⁶ K osobě Matouše Pietzka srov. Mlčák (pozn. 4), s. 194–195.

⁷ Mlčák (pozn. 4), s. 195. O signatuře se zmiňuje rovněž Karel Kavička, *Chrám svatého Michala v Olomouci*, Olomouc 2011, s. 32. Mně se signaturu nepodařilo nalézt.

⁸ Na existenci signatury upozornil Mlčák (pozn. 4), s. 195.

⁹ Mlčák (pozn. 4), s. 193.

¹⁰ Togner (pozn. 2), s. 65–66.

¹¹ Divina (pozn. 3), s. 17–18.

¹² Ivo Hlobil – Pavel Michna – Milan Togner, *Olomouc*, Olomouc 1984. – Mlčák (pozn. 4), s. 194. – Pojsl (pozn. 2), s. 24. – Togner (pozn. 2), s. 65–66. – Leoš Mlčák, Ferdinand Naboth, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*. 3. *Historie a kultura*, Olomouc 2011, s. 244. – Kavička (pozn. 7), s. 31.

¹³ K Innocenzu Montimu srov. Jana Zapletalová, *Mezi Boloňou a Krakovem. Život a dílo italského malíře Innocenza Montiho (1653–1710)*, *Umění* LIII, 2005, s. 335–346.

¹⁴ Karpowicz (pozn. 2), s. 226.

¹⁵ Např. Florián Josef Loucký, *Popis královského hlavního města Olomouce sepsaný syndikem Floriánem Josefem Louckým roku 1746*, Olomouc 1991, s. 55. – Pojsl (pozn. 2), s. 13. K problematice srov. Kavička (pozn. 7), s. 16.

¹⁶ Mlčák (pozn. 4), s. 194.

SUMMARY

Innocenzo Monti and the Frescoes in the Church of St. Michael in Olomouc

Jana Zapletalová

Although the construction and subsequent decoration of the interior of the Dominican monastery church of St. Michael in Olomouc at the turn of the 17th and 18th centuries represented one of the largest artistic undertakings in the city, both the history of the construction of the church and the identity of those who designed it and decorated the interior remained until recently shrouded in obscurity and connected with many questions. Not long ago Rostislav Švácha was able to resolve the uncertainties relating to the architects Giovanni Pietro Tencalla and Domenico Martinelli, which had lasted for decades. This article reviews the issue of which artists were responsible for the ceiling paintings. Previously it had been assumed that the original paintings decorating the church had been destroyed by a fire in July 1709 and repainted soon afterwards. As the ceiling paintings were substantially

affected by the renovation of the interiors of the church in 1894–1898 during the episcopate of Theodor Kohn, the original Baroque frescoes were in the past believed to have all been completely or partly destroyed and either repainted or painted over in the 19th century. The ceiling paintings which cover the pendentives of all three domes, the eight bays of the main dome, and two smaller areas in the side domes, and several paintings in the presbytery have until now been linked in various ways with the artists Ferdinand Naboth, Joseph Dragan, Matouš Pitzek, and J. Fried. Photographic documentation of high quality has enabled a new analysis of the individual paintings to be carried out and some conclusions to be reached on the identity of the painters. It has been possible to show that some of the original Baroque paintings were preserved in spite of the fire, and, with the exception of the pendentives of the central dome, were destroyed only later, when Joseph Dragan uncompromisingly painted over the entire surface at the end of the 19th century. The frescoes on all the pendentives can now be attributed to the Bolognese painter Innocenzo Monti, who worked closely with Baldassare Fontana, who was responsible for the stucco decoration of the church.

Figures: 1 – **Interior of the church** – view of all three domes. Olomouc, church of St. Michael; 2 – **Interior of the church** – view into the central dome. Olomouc, church of St. Michael; 3 – Innocenzo Monti, **St. Gregory**, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 4 – Innocenzo Monti, **St. Gregory** – detail, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 5 – Innocenzo Monti, **Putti with the Attributes of St. Gregory**, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 6 – Innocenzo Monti, **St. Augustine**, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 7 – Innocenzo Monti, **St. Ambrose**, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 8 – Innocenzo Monti, **St. Jerome** – detail, before 1709. Olomouc, church of St. Michael; 9 – Innocenzo Monti, **St. Luke** – detail, before 1709. Olomouc, church of St. Michael